

UNIVERSAL XALQARO ILMIY JURNAL

Jurnalning bosh sahifasi: <https://universaljurnal.uz>

Universal International Scientific
Journal

e-ISSN: [3060-4540 \(online\)](https://universaljurnal.uz)

Year: 2025 Issue: 2 Volume: 4

Published: 16.04.2025
<https://universaljurnal.uz>

International indexes

GOOGLE SCHOLAR
CROSSREF (OAK BAZA)
ZENODO
OPEN AIRE
EUROPUB
RESEARCHGATE (OAK BAZA)
SJIF

ODAMNING HARAKAT SIFATLARI BIOMEXANIKASI: STATISTIK TAHLIL

Yuldasheva Gulmira Adilovna., Akbarova Barchinoy Bakievna., Askarova Sarvinoz Kaxramonjon qizi., Raxmonberdiyev Olimjon Oxunjon o'g'li

Andijon davlat universiteti Odam fiziologiyasi va hayot faoliyati xavfsizligi kafedrasida katta o'qituvchisi

Andijon davlat universiteti Odam fiziologiyasi va hayot faoliyati xavfsizligi kafedrasida o'qituvchisi

Andijon davlat universiteti Biologiya yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Namangan viloyati NAMED MCHJ tibbiyot markazi

Uzbekistan

yuldashevagulmira080@gmail.com, rakhmonberdiyev.olimjon.96@mail.ru

Annotatsiya. Harakat qobiliyatlari-insonning har qanday mushak faoliyatining talablariga javob beradigan psixofizik va morfologik xususiyatlarning kombinatsiyasidir. Insonning harakat qobiliyatini jismoniy fazilatlar, namoyon bo'lish shaklini e'ssa harakat ko'nikmalari tashkil e'tadi. Biomekanikada 5 ta asosiy jismoniy fazilatlar farqlanadi: chaqqonlik, tezlik, chidamlilik, e'giluvchanlik va kuch.

Kalit so'zlar: biomexanika, statistika, jismoniy sifatlar, kuch, tezkor-kuch, tezlik, chidamlilik, egiluvchanlik, nisbiy kuch, boshlang'ich kuch.

Аннотация: Двигательные способности-это сочетание психофизических и морфологических свойств человека, которые отвечают требованиям какой-либо мышечной деятельности. Основу двигательных способностей человека составляют физические качества, а форму проявления-двигательные умения и навыки. В биомеханике выделяют 5 основных физических качеств: ловкость, быстрота, выносливость, гибкость и сила.

Ключевые слова: биомеханика, статистика, физические качества, сила, скорость но-силовые, выносливость, гибкость, относительная сила, запускающая сила.

Abstract: Motor abilities are a combination of psychophysical and morphological human properties that meet the requirements of any muscle activity. The basis of human motor abilities is physical qualities, and the form of manifestations is motor skills. In biomechanics, 5 basic physical qualities are distinguished: dexterity, speed, endurance, flexibility and strength.

Keywords: biomechanics, statistics, physical qualities, strength, speed-power, endurance, flexibility, relative force, triggering force.

Language: Uzbek

Citation: Yuldasheva , G., Akbarova , B., Askarova , S., & Raxmonberdiyev , O. (2025). BIOMECHANICS OF HUMAN MOVEMENT QUALITIES: STATISTICAL ANALYSIS. Universal International Scientific Journal, 2(4), 113–118. Retrieved from <https://universaljurnal.uz/index.php/jurnal/article/view/1500>

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15230183>

Copyright © 2025 by author(s) and Scientific Research Publishing Inc. This work is licensed under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0). <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Harakat sifatlari odamning jismoniy imkoniyatlarini har xil holatlarda namoyon qilish qobiliyatini ifodalaydi. Ular kuch, tezlik, chidamlilik va egiluvchanlik kabi jihatlariga bo'linadi. Ushbu maqolada odamning harakat sifatlarini statistik usullar bilan tahlil qilamiz.

Inson faoliyatida, ishlab chiqarishda, kundalik hayotda va sportda jismoniy (xarakat) sifatlarning ma'lum darajada rivojlanishini talab qiladi. Insonning qobiliyatlari darajasi tug'ma psixologik va morfologik qobiliyatlarning hayot davomida to'plangan tajriba va ushbu imkoniyatlardan foydalanishga o'rgatish bilan uyg'unlashgan fazilatlarni aks yettiradi. Jismoniy sifatlar qanchalik rivojlangan bo'lsa, insonning mehnat

qobiliyati shunchalik yuqori bo'ladi. Jismoniy sifatlarni rivojlanish darajasi nafaqat jismoniy omillar, balki aqliy omillar, xususan, intellektual va irodaviy fazilatlarning rivojlanish darajasi bilan ham belgilanadi. Jismoniy sifatlarni o'z vaqtida va har tomonlama rivojlantirish kerak. Jismoniy (xarakat) sifatlar asab tizimining xususiyatlarining namoyon bo'lishining tipologik xususiyatlari bilan bog'liq (kuch-zaiqlik, harakatchanlik-inertsiya va boshqalar.),

1. Harakat sifatlarining umumiy statistik tahlili

Harakat sifatlari quyidagi asosiy toifalarga ajratiladi:

Kuch – mushaklarning maksimal kuch hosil qilish qobiliyati.

Tezlik – harakatni maksimal tezlikda bajarish qobiliyati.

Tezkor-kuch – kuch va tezlikning kombinatsiyasi.

Chidamlilik – uzoq vaqt davomida jismoniy ishni davom ettirish qobiliyati.

Egiluvchanlik – bo‘g‘imlarning harakat amplitudasi.

Quyidagi jadval harakat sifatlarining o‘rtacha statistik ko‘rsatkichlarini ifodalaydi:

Kuch (N)	500-800	300-600	700-1200	400-700
Tezlik (m/s)	8-10	6-8	10-12	6-9
Tezkor-kuch (W)	400-700	250-500	600-900	300-600
Chidamlilik (min)	60+	50+	120+	30-50
Egiluvchanlik (°)	120-150	130-160	140-180	110-140

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, erkaklar kuch bo‘yicha yuqori ko‘rsatkichlarga ega, ayollar esa egiluvchanlik va chidamlilik bo‘yicha ustunlik qiladi. Sportchilarda esa barcha harakat sifatleri yaxshiroq rivojlangan.

2. Kuch va tezkor-kuch biomexanikasi

Kuch deganda insonning tashqi qarshilikni yengish yoki mushak harakatlari (qisqarishlar) orqali tashqi kuchlarga qarshi turish qobiliyati tushuniladi. Kuch sportning aksariyat qismida yeng muhim jismoniy fazilatlardan biridir, shuning uchun sportchilar uning rivojlanishiga juda katta ye’tibor berishadi.

Mushaklarning maksimal kuch hosil qilish qobiliyati ko‘ndalang kesim maydoni va mushak tolalari turi bilan bog‘liq. Mushak kuchini baholash uchun quyidagi formula qo‘llaniladi:

$$F_m = H_s \times S_{kk}$$

bu yerda

- H_s - solishtirma kuchlanish, (N/sm²)? O‘rtacha 30 N/sm²
- S_{kk} – mushakning ko‘ndalang kesim maydoni (sm²).

Masalan tirsak bukuvchi mushaklarning umumiy kesimi 15 sm², bo‘lsa, u xosil qilishi mumkin bo‘lgan maksimal kuch:

$$F_m = 30 \times 15 = 450 \text{ N}$$

Sportchilarda mushak kesimi 20-25 sm² bo‘lishi mumkin, bu esa 600-750 N kuch ishlab chiqarish imkonini beradi.

Sportchilarda mushak kesimi 20-25 sm² bo‘lishi mumkin, bu esa 600-750 N kuch ishlab chiqarish imkonini beradi.

Tezkor-kuch sifatleri-bu odamning optimal harakatlar oralig‘ini saqlab, yeng qisqa vaqt ichida maksimal kuch sarflash qobiliyatidir.

Bu qobiliyat "portlovchi kuch" deb ham ataladi."

Tezkor-kuch sifatlari quyidagilarga bog'liq:

- nerv-mushak apparati holatiga,
- mushaklarning nisbiy kuchiga,
- mushaklarning harakat boshida harakatni tez oshirish qobiliyatiga.

Tezkor-kuch sifatlarining strukturasi

1. Nisbiy kuch
2. Boshlang'ich kuch - bu mushaklarning kuchlanishning dastlabki momentida ish kuchini tez rivojlantirish qobiliyati.
3. Tezlashtiruvchi kuch-bu mushaklarning qisqarishni boshlaganda ish kuchini tezda oshirish qobiliyati.
4. Mushaklar qisqarishining nisbiy tezligi.

Statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki, tezkor-kuch 15-25 yosh oralig'ida eng yuqori bo'ladi, 40 yoshdan so'ng esa kamayadi.

3. Chidamlilik statistikasi

Faoliyat turi	O'rtacha chidamlilik vaqti (min)	Maksimal chidamlilik (min)
Marafon yugurish	120-180	240+
Velosiped sporti	90-150	200+
Suzish	60-120	180+
Oddiy yurish	30-60	90+

Marafon yuguruvchilari 2 soatdan ortiq yugurishi mumkin, velosipedchilar esa 3 soatgacha bardosh bera oladi. Chidamlilik yosh va mashq darajasiga bog'liq bo'lib, muntazam mashg'ulotlar chidamlilikni oshiradi.

Chidamlilik nafaqat jismoniy, balki psixologik barqarorlikni ham o'z ichiga oladi. Chidamlilik asosan asosiy aerobikani bajarish orqali rivojlanadi (masalan, yugurish, suzish, velosipedda yurish va hk.) va anaerob (og'ir kuch mashqlari) mashqlari. Turli omillar sportchining chidamliligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, jumladan yoshi, genetikasi, mushak turi va tibbiy asoratlar.

Sportchi yuqori darajadagi chidamlilikni rivojlantira olsa, u mashg'ulot intensivligini yoki musobaqalardagi o'yinini saqlab turishi, raqiblaridan oldinda qolishi va zo'riqishdan keyin tezroq tiklanishi mumkin. SHuningdek, u shikastlanish xavfini kamaytiradi, umumiy jismoniy tayyorgarlikni yaxshilaydi va sportchining o'ziga bo'lgan ishonchi va ichki psixologik holatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Chidamlilik jismoniy faoliyatning uzoq davom etishiga bog'liq. Tadqiqotlarga ko'ra odamlarning chidamlilik darajasi turli sharoitlarda quyidagicha o'zgaradi:

Charchash statistikasi:

Yuqori intensivlikdagi mashq – 5-10 daqiqada charchash boshlanadi.

O'rtacha intensiv mashq – 20-40 daqiqada charchash kuzatiladi.

Past intensiv mashq – 1 soatdan ortiq davom etishi mumkin.

4. Egiluvchanlik biomexanikasi

Egiluvchanlik-bu katta diapazonli harakatlarni bajarish qobiliyati. Egiluvchanlik maksimal harakat oralig'i bilan o'lchanadi.

Egiluvchanlik bir qator omillarga bog'liq:

- 1) mushaklar, boylamlar, bo'g'im xaltalarning yelastikligi;
- 2) bo'g'implarning tuzilishi;
- 3) cho'zilgan mushaklarning faollik darajasi;

- 4) qizib olish;
- 5) atrof-muhit va tana harorati (harorat oshishi bilan egiluvchanlik ortadi);
- 6) kunlik davriylik (egiluvchanlik yertalab sezilarli darajada kamayadi);
- 7) yosh;
- 8) kuch mashqlari darajasi (kuch mashqlari egiluvchanlikni pasayishiga olib kelishi mumkin) va hokazo.

Egiluvchanlik bo'g'implarning harakat amplitudasi bilan bog'liq. Quyidagi jadval turli yosh guruhlarida egiluvchanlikning statistik ko'rsatkichlarini beradi:

Yosh guruxi	O'rtacha egiluvchanlik (^o)	Maksimal egiluvchanlik (^o)
10-15 yosh	140-170	180
16-30 yosh	130-160	175
31-50 yosh	120-150	160
51+ yosh	110-140	150

Yosh ulg'aygan sari egiluvchanlik kamayadi, lekin muntazam cho'zilish mashqlari bu jarayonni sekinlashtiradi.

Statistik tahlillar shuni ko'rsatadiki:

Ayollar egiluvchanligi erkaklarga qaraganda 5-10% yuqori.

Egiluvchanlik harorat va vaqtga bog'liq – ertalab past, kechga yaqin yuqoriroq bo'ladi.

5. Tezlik va harakat koordinatsiyasi

Harakat tezligini baholash uchun sportchilarda quyidagi parametrlar tahlil qilinadi:

Sport turi	O'rtacha yugurish tezligi (m/s)	Maksimal tezlik (m/s)
100 m yugurish	9-10	12+
400 m yugurish	7-8	10
Marafon yugurish	5-6	7-8

Tezlik yosh bilan bog'liq bo'lib, 10-25 yosh oralig'ida eng yuqori bo'ladi, 40 yoshdan keyin esa pasayishni boshlaydi.

Koordinatsiya statistikasi:

Yosh bolalarda harakat muvofiqligi 10-12 yoshdan keyin yaxshilanadi.

Keksaygan sari harakat koordinatsiyasi sekinlashadi.

Xulosa

Statistik tahlillar odamning harakat sifatlarini baholash va rivojlantirish strategiyalarini belgilash uchun muhimdir.

Kuch va tezkor-kuch – erkaklarda yuqoriroq, sportchilar mashq bilan uni oshirishi mumkin.

Chidamlilik – uzoq masofaga yugurish yoki suzish bilan oshiriladi.

Egiluvchanlik – yosh o'tishi bilan kamayadi, lekin muntazam mashqlar bilan saqlab turish mumkin.

Tezlik – yosh bilan pasayadi, lekin sport mashqlari bilan yaxshilanadi.

Ushbu statistik tahlillar jismoniy tayyorgarlikni rejalashtirish va sport natijalarini optimallashtirish uchun ishlatilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Umarov D.X. Biomexanika. Darslik - «Sano-standart», nashriyoti 2017-y. - 388 b.
2. Allaliluratov Sh. Numuxammedov A.M. Sport biomexanikasi. Darslik. © "Lider Press" nashriyoti, 2009 y. 222 b.
3. R.X.Babayeva. Amaliy antropologiya va biomexanika. -2009.pdf, 303 b.
4. Дубровский В.И., Федорова В.Н. Биомеханика.-2003.pdf, 545 b.
5. Firdavs, M., Feruza, T., Gulnora, K., & Gulmira, Y. (2024). LIVING AND DEAD WATER MYTH OR REALITY. *Frontline Medical Sciences and Pharmaceutical Journal*, 4(04), 17-23.
6. Думаева З. Н. и др. Экспериментал Гипокинезия Модели Каламушларда Жигар Функционал Параметрларига Таъсири //Miasto Przyszłości. – 2023. – Т. 32. – С. 364-368.
7. Мирзабеков И. А., Саидбаева Л. М., Мирзабекова Ф. Н. ОСОБЕННОСТИ ФИЗИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ЮНОШЕЙ, ЗАНИМАЮЩИХСЯ СПОРТИВНОЙ БОРЬБОЙ //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 118-124.
8. Мирзабеков И. ВЛИЯНИЕ ГАММА-ИЗЛУЧЕНИЯ НА АКТИВНОСТЬ ФЕРМЕНТОВ СЛЮННЫХ ЖЕЛЕЗ //Universum: химия и биология. – 2024. – Т. 1. – №. 2 (116). – С. 39-42.